

Ηγεμονία και εξουσία, κρίση και μαρξισμός

3.07.12

Αγαπητές φίλες και αγαπητοί φίλοι,

Επιτρέψατέ μου, συμμετέχοντας στις πολιτικές πολιτιστικές ΑΝΑΙΡΕΣΕΙΣ 2012 της νεολαίας «Κομμουνιστική Απελευθέρωση», να ξεκινήσω τη σημερινή σύντομη εισήγησή μου σε έναν προσωπικό τόνο. Ανήκω σε μια γενιά, που συγκροτήθηκε ιδεολογικά από τα μέσα της δεκαετίας του 1970 και στις αρχές αυτής του 1980, μελετώντας και συζητώντας, πέραν των άλλων, και για τη λεγόμενη 'κρίση του μαρξισμού'. Θυμούμαι χαρακτηριστικά το εμβληματικό για την εποχή κείμενο του Louis Althusser, «Επιτέλους [ξέσπασε] η κρίση του μαρξισμού», που είχε συμπεριληφθεί και στη μικρή συλλογή κειμένων του Althusser με τον τίτλο Για την κρίση του μαρξισμού, μια συλλογή που κυκλοφόρησε από τις «Εκδόσεις Αγώνας», στην Αθήνα του 1980. Γύρω από τέτοιου είδους θεματικές, εκτυλίσσονταν τότε οι σφοδρές ιδεολογικές διαμάχες στο χώρο της Αριστεράς, και ιδιαιτέρως της σπουδάζουσας νεολαίας, ανάμεσα σε ευρωκομμουνιστές της Β! Πανελλαδικής και 'ορθόδοξους' μαρξιστές της ΚΝΕ, ανάμεσα σε μαοϊκούς υποστηρικτές της πολιτιστικής επανάστασης και σε τροτσκιστές οπαδούς της θεωρίας της διαρκούς επανάστασης κοκ.

Δεν πέρασε, βεβαίως, χρόνος πολύς, καθώς τη συζήτηση για την κρίση του μαρξισμού, που άλλοι την δέχονταν σαν ευλογία και άλλοι -όπως και ο ομιλών- αρνούνταν να την αποδεχθούν ως πραγματικότητα, διαδέχθηκε η καλπάζουσα κρίση των καθεστώτων του λεγόμενου 'υπαρκτού σοσιαλισμού', η οποία στο τέλος της δεκαετίας του 1980 θα οδηγήσει στην πτώση του τείχους του Βερολίνου και λίγο μετά στη διάλυση της Σοβιετικής Ένωσης. Αργήσαμε, ίσως, να συνειδητοποιήσουμε, και ακόμη περισσότερο να αξιολογήσουμε πολιτικά, το γεγονός ότι την ίδια περίοδο, που πολλοί από μας, παγιδευμένοι στον ιδεολογικό μικρόκοσμο μας ανταλλάσαμε τα άσφαιρα πυρά μας, ο ίδιος ο καπιταλισμός βυθίζονταν σε μια βαθιά δομική κρίση, στην οποία επιχείρησε να απαντήσει με το νεοφιλελεύθερο πρόταγμα, με ένα βαθύ πρόγραμμα αντιδραστικών δομικών αναδιαρθρώσεων, τις συνέπειες και προεκτάσεις του οποίου, σε όλα τα επίπεδα του εγχώριου και διεθνούς καπιταλισμού, βιώνουμε, πλέον, με δραματικό τρόπο στις μέρες μας.

1. Βρισκόμαστε, λοιπόν, σήμερα εδώ, προκειμένου να προβληματιστούμε, κατά το δυνατόν συλλογικά, όχι για την κρίση του μαρξισμού, αλλά για αυτή του καπιταλισμού, όπως τη διανύουμε εδώ και μερικά χρόνια. Από την πλευρά μου, άλλωστε, κρίνω εξ αρχής σκόπιμο να διευκρινίσω ότι, όπως και στα φοιτητικά μου χρόνια, αλλά για άλλους λόγους σήμερα, αντιμετωπίζω το μαρξισμό όχι ως θεωρία σε κρίση, αλλά ως την κατ' εξοχήν κριτική θεωρία, ως κριτική θεωρία της πάλης των τάξεων, ειδικότερα μάλιστα αυτής που εκτυλίσσεται μεσούσης της κρίσης των σύγχρονων καπιταλιστικών κοινωνιών, προφανώς και της ελληνικής. Με αυτή την έννοια, ο μαρξισμός, ως φιλοσοφία της πράξης, με την γκραμσιανή έννοια του όρου, δηλαδή ως η μόνη θεωρία που διαθέτει την ικανότητα να αναστοχάζεται κριτικά την ιστορία της και τους όρους της δικής της δυναμικής, είναι αυτή που μας

επιτρέπει να προσεγγίσουμε συστηματικά και σε βάθος την παρούσα κρίση του καπιταλισμού. Στο ερώτημα, λοιπόν, αν η σημερινή κρίση του συστήματος μπορεί να μελετηθεί με επάρκεια με βάση το μαρξισμό, απαντώ χωρίς επιφύλαξη θετικά. Ούτε η προηγηθείσα κατάρρευση των καθεστώτων του λεγόμενου 'υπαρκτού σοσιαλισμού' ούτε η παρούσα κρίση του διεθνούς και εγχώριου καπιταλισμού θέτουν ζήτημα επαναθεμελίωσης του μαρξισμού ή τον οδηγούν, έστω, σε κρίση.

Διευκρινίζω, συνεπώς, και καταθέτω την πρώτη από τις αφετηριακές προτάσεις, που κρίνω προσωπικά καθοριστικές για τη συγκρότηση ενός σύγχρονου θεωρητικού πλαισίου προσέγγισης και ανατροπής του καπιταλισμού της εποχής μας:

Όχι επαναθεμελίωση, αλλά περαιτέρω ανάπτυξη του μαρξισμού τόσο στην κατεύθυνση της επιστημονικής ανατομίας του σύγχρονου καπιταλισμού και της κρίσης του, όσο και σε εκείνη της επεξεργασίας ενός ολιστικού σχεδίου μετάβασης προς τον κομμουνισμό, με κεντρικές μάλιστα τις έννοιες της ηγεμονίας και της εξουσίας.

Από αυτή την άποψη, αξιοποιώντας και εντάσσοντας στην τρέχουσα συγκυρία κορυφαίες στιγμές και έργα της επαναστατικής παράδοσής μας (βλ. για παράδειγμα το Κράτος και Επανάσταση του Λένιν, τα Τετράδια της Φυλακής του Antonio Gramsci, τη συζήτηση για το οργανωτικό ζήτημα ανάμεσα σε κορυφαίους μαρξιστές όπως ο Λένιν, η Luxemburg, ο Τρότσκι, ο Lukács κ.α.), θα πρέπει, κατά τη γνώμη μου, όχι μόνο να αντιμετωπίσουμε ριζικά τον θεωρητικό εκλεκτικισμό, ιδιαίτερα έντονο σε περιόδους κρίσεων και ιδεολογικής σύγχυσης όπως η δική μας, αλλά θα πρέπει, ταυτόχρονα να χαράξουμε με ευκρίνεια τις διαχωριστικές γραμμές μας ως μαρξιστών απέναντι σε άλλες θεωρίες και ρεύματα που υιοθετούν και προβάλλουν την ιδέα ή την υπόθεση του κομμουνισμού ως βασική θεματική τους, την ίδια στιγμή που σμιλεύουν, ωστόσο, την αντι-μαρξιστική ή μετα-μαρξιστική, έστω, ταυτότητα και θεωρητική πολιτική τους. Σε αυτή την κατεύθυνση, θα ενέτασσα, με τον ένα ή άλλο τρόπο, μετα-μαρξιστικές, εν πολλοίς, θεωρίες όπως αυτές των Negri και Hardt, του Badiou, του Žižek, του Holloway και άλλων, θεωρίες απέναντι στις οποίες, και παρά το όποιο κομμουνιστικό τους πρόταγμα, ο μαρξισμός πρέπει, επαναλαμβάνω, να αντιπαρατίθεται σταθερά.

2. Στρεφόμαστε, λοιπόν, στην κρίση, στη μελέτη της τρέχουσας κρίσης, με μεθοδολογική και, ευρύτερα θεωρητική επιλογή μας το μαρξισμό, επιχειρώντας ταυτόχρονα να αναστοχαστούμε, να αντιμετωπίσουμε κριτικά και να εμπλουτίσουμε την ίδια τη θεωρία μας, αλλά και την πολιτική μας. Αλλά πώς προβάλλει, μέσα από μαρξιστική οπτική, η κρίση του διεθνούς και του ελληνικού καπιταλισμού;

Το ερώτημα δεν είναι σχολαστικό, δεν είναι δευτερεύον. Είναι, κατά την εκτίμησή μου, στρατηγικής σημασίας, καθότι είναι προφανές ότι με άλλον τρόπο καλούνται οι δυνάμεις ενός σύγχρονου εγχώριου και διεθνούς κινήματος της εργατικής τάξης και των συμμάχων της να αντιμετωπίσουν μια δομική κρίση του συστήματος και με άλλον μια συγκυριακή περιοδική κρίση του. Σε άλλο βάθος και με άλλη κλίμακα τοποθετείς το στρατηγικό στόχο της αντικαπιταλιστικής ανατροπής και του σοσιαλισμού και προχωρείς στις τακτικές επιλογές σου, αν μια διεπιστημονική μαρξιστική προσέγγιση οδηγεί στο συμπέρασμα ότι ο καπιταλισμός βυθίζεται σε μια βαθιά δομική κρίση, και με άλλον τρόπο τοποθετείσαι και δρας, αν από την ανάλυση τεκμηριώνεται ο συγκυριακός ή περιοδικός χαρακτήρας της κρίσης. Μια, έστω και σύντομη, αναδρομή στον τρόπο που αντιμετώπιζε τις κρίσεις του καιρού του ο Marx, αλλά και μια πιο συστηματική μελέτη της λεγόμενης 'αντιπαραθέσης Bernstein' στα χρόνια της Β! Διεθνούς, δίνουν πλήθος στοιχείων προβληματισμού σε αυτή την κατεύθυνση.

Δύσκολα θα διαφωνήσει κανείς πλέον, ίσως ακόμη και αν δεν είναι μαρξιστής, ότι η σημερινή

καπιταλιστική κρίση είναι δομική και όχι, για παράδειγμα, απλά κρίση χρέους. Αλλά, μάλλον εύκολα, πολλοί θεωρητικοί και πολιτικοί εκπρόσωποι της ευρωπαϊκής και εγχώριας Αριστεράς παρακάμπτουν την θεωρητική και πολιτική αλήθεια, που με λιτό τρόπο μας υπενθυμίζει σε μια σχετικά πρόσφατη συνέντευξή του ο μαρξιστής διανοητής István Mészáros: «Η δομική κρίση απαιτεί δομική αλλαγή. [...] Ο τρόπος αντιμετώπισης μιας θεμελιακής δομικής κρίσης δεν μπορεί να κατανοηθεί με εννοιολογικούς όρους περιοδικών ή συγκυριακών κρίσεων.»

Τι καταδεικνύει, λοιπόν, ο δομικός χαρακτήρας της σημερινής κρίσης του καπιταλιστικού συστήματος; Καταδεικνύει το γεγονός ότι, σήμερα, περισσότερο ίσως από ποτέ άλλοτε στη σύγχρονη ιστορία του καπιταλισμού, ουτοπία είναι το εφικτό και ρεαλισμός είναι το ανέφικτο. Ουτοπία και, μάλιστα, αντιδραστική ουτοπία είναι η απόπειρα μεταρρύθμισης του υπάρχοντος και ρεαλισμός, προοδευτικός ρεαλισμός είναι η απόπειρα, όχι η βεβαίως η όποια απόπειρα, αλλά η στηριγμένη στη δυναμική του πραγματικού, δηλαδή στην αντικειμενική δυνατότητα των καιρών, απόπειρα επαναστατικού μετασχηματισμού της κοινωνίας μέσα από μια διαλεκτικά ισορροπημένη σχέση τακτικής και στρατηγικής. Δεν παραδοξολογώ, φίλες και φίλοι. Δεν είναι αυτή η πρόθεσή μου. Αποτελεί εκτίμησή μου, που καταθέτω στη σημερινή συνάντησή μας ως τη δεύτερη από τις αφετηριακές προτάσεις ενός σύγχρονου θεωρητικού πλαισίου προσέγγισης και ανατροπής του καπιταλισμού της εποχής μας:

Στις μέρες μας κάθε προσπάθεια διασφάλισης του εφικτού χωρίς τη σύνδεση, χωρίς τη νοηματοδότησή της από το ανέφικτο συνιστά αντιδραστική ουτοπία, κάθε αριστερή διακήρυξη για τη δυνατότητα εκ των ένδον μεταρρύθμισης των οικονομικών δομών και πολιτικών θεσμών του καπιταλισμού, όπως αυτών της Ε.Ε. και της Ο.Ν.Ε. συνιστά αντιδραστική ουτοπία.

Αν, κάποτε, ο ρεφορμισμός, όπως εύστοχα τον προσδιόρισε ο Alex Callinicos, επεδίωκε «να εκφράσει την αντίσταση των εργατών στον καπιταλισμό, αλλά και τον περιορισμό τους εντός του συστήματος», σήμερα, με καθολική, παγκόσμια και βίαια κλιμακούμενη την κεφαλαιοκρατική κρίση, ο σύγχρονος ομόλογός του, σε κάθε εκδοχή του, ως πρόγραμμα εξόδου από την ίδια την κρίση συνιστά σχέδιο βαθύτατα αντιδραστικό. Σε κάθε περίπτωση, οι πολιτικές και τα προγράμματα της σύγχρονης ρεφορμιστικής Αριστεράς, επιμηκύνουν, παρατείνουν τις ψευδαισθήσεις εκατομμυρίων εργαζομένων και ανέργων, νεολαίων και ανθρώπων της τρίτης ηλικίας, ότι θα μπορέσουν να ανακτήσουν έστω και λίγο από το χαμένο έδαφος του όποιου 'κράτους πρόνοιας' χωρίς να χρειαστεί να συνδέσουν την πάλη τους για τα καθημερινά με τον αγώνα για συνολική ανατροπή του καπιταλισμού, για τη ριζική αλλαγή υποδείγματος, για το σοσιαλισμό.

3. Για όσους, συνεπώς, η ρήξη και η ανατροπή του καπιταλισμού στην κατεύθυνση του κομμουνισμού αποτελεί στρατηγική επιλογή, η παρουσία μιας επαναστατικής Αριστεράς, μιας μαρξιστικής, αντικαπιταλιστικής και κομμουνιστικής στρατηγικής στόχευσης Αριστεράς είναι ανάγκη των καιρών. Και αν δεν υπήρχε, ή, ορθότερα, στο βαθμό που δεν υπάρχει, οφείλαμε να την δημιουργήσουμε. Αλλά, με μαρξιστικούς όρους, η δημιουργία και, πολύ περισσότερο η βιωσιμότητα και η αποτελεσματικότητα ενός πολιτικού υποκειμένου, ενός πολιτικού κινήματος, ενός πολιτικού μετώπου, ενός πολιτικού κόμματος συναρτάται και, σε τελική ανάλυση, προσδιορίζεται από το ίδιο το επίπεδο της ταξικής πάλης, από τους κοινωνικούς όρους, που καθιστούν αντικειμενικά δυνατή την παρουσία του στο προσκήνιο της Ιστορίας.

Υπάρχουν σήμερα, λοιπόν, στην Ελλάδα και διεθνώς, οι αντικειμενικοί όροι για τη συγκρότηση, και σε πολιτικό επίπεδο, μιας επαναστατικής Αριστεράς; Εκτιμώ ότι υπάρχουν. Ασφαλώς οι ταξικές δομές των σύγχρονων αστικών κοινωνιών δεν παραμένουν αναλλοίωτες σε σχέση με εκείνες του τέλους του 19ου ή των αρχών του 20ου αιώνα. • παραμένει, ωστόσο, ως βασική αντίθεση που ορίζει τον

καπιταλισμό της εποχής μας, η αντίθεση αστικής και εργατικής τάξης. Όχι το πλήθος, όχι η μάζα των ανέργων και οι νομαδικά κινούμενοι πληθυσμοί των μεταναστών, αλλά η σύγχρονη εργατική τάξη, η ασφαλώς πολύμορφη, διαβαθμισμένη και, σε μεγάλο βαθμό, κατακερματισμένη εργατική τάξη παραμένει το δυνάμει επαναστατικό κοινωνικό υποκείμενο του καιρού μας, ο δυνάμει σύγχρονος κοινωνικός ηγεμόνας 'όλης της γης των κολασμένων'. Αλλά γνωρίζουμε με ακρίβεια, από τα χρόνια του Marx, αλλά και εκείνα του Λένιν και του Gramsci, ότι η μετατροπή αυτού του δυνάμει επαναστατικού υποκειμένου σε ενεργεία δεν είναι υπόθεση του αυθόρμητου. Το αυθόρμητο, υποστήριζε ο ηγέτης της Οκτωβριανής Επανάστασης, είναι βεβαίως η εμβρυακή μορφή του συνειδητού, αλλά δεν αρκεί. Απαιτείται ο ρόλος του κόμματος, αυτής της πολιτικής πρωτοπορίας, για την οργάνωση και τη δράση της οποίας τόσα και τόσα έχουν γραφτεί από τις αρχές του 20ου αιώνα μέχρι σήμερα.

Ακόμη και αν δεχθώ, όπως δείχνει να υποστηρίζει ο συναγωνιστής Peter Thomas, ότι ο σύγχρονος ηγεμόνας του Gramsci δεν ταυτίζεται με το πολιτικό κόμμα του Λένιν, δε θα αποφύγω, ωστόσο, να σας διαβάσω κάποιες γραμμές από τα Τετράδια της Φυλακής ως υπόμνηση του αυτονόητου, για μένα τουλάχιστον, γεγονόςτος, ότι χωρίς συλλογικό πολιτικό ηγεμόνα, χωρίς κόμμα, δεν μπορεί να υπάρξει μέτωπο, δεν μπορεί να υπάρξει κοινωνική και πολιτική ηγεμονία, δεν μπορεί να υπάρξει αποτελεσματική πολιτική συμμαχιών, δεν μπορούμε, σε τελική ανάλυση, να καταλάβουμε την πολιτική εξουσία, όχι βεβαίως για να αναπαραγάγουμε τον αστικό μηχανισμό της, αλλά για να τσακίσουμε τη λογική, τους θεσμούς και τις πρακτικές του με στόχο μια κοινωνία χωρίς τάξεις και κράτος.

Πόσο σαφέστερα να μιλήσει, λοιπόν, ο ελεύθερος φυλακισμένος από το κελί στο οποίο τον είχε απομονώσει ο ιταλικός φασισμός; «[Ο σύγχρονος ηγεμόνας], μπορεί να είναι ένας οργανισμός, ένα σύνθετο στοιχείο της κοινωνίας, στο οποίο η συλλογική βούληση, που έχει ήδη αναγνωριστεί και, ως ένα βαθμό επιβεβαιώσει στην πράξη την ύπαρξή του, αρχίζει να παίρνει συγκεκριμένη μορφή. Η ιστορία έχει ήδη αναδείξει αυτό τον οργανισμό, και είναι το πολιτικό κόμμα- το πρώτο κύτταρο, μέσα στο οποίο συναντώνται τα σπέρματα μιας συλλογικής βούλησης που τείνει να καταστεί καθολική και συνολική.»

Ασφαλώς, η μαρξιστική θεωρία του πολιτικού κόμματος δεν ολοκληρώνεται, δεν τελειώνει με τον Gramsci. Η περαιτέρω επεξεργασία της και ο εμπλουτισμός της με τα δεδομένα των σύγχρονων εξελίξεων είναι προϋπόθεση εκ των ων ουκ άνευ για τη διαμόρφωση ενός διακριτού διεθνούς και εγχώριου κομμουνιστικού κινήματος. Η υπόθεση συγκρότησης ενός σύγχρονου ηγεμόνα, με την έννοια ενός πολιτικού κόμματος, συλλογικού διανοούμενου και οργανωτή του αγώνα για τον κομμουνισμό της νέας εποχής -σαφώς διακριτό προς αυτόν που γνωρίσαμε- παραμένει, ως το ομολογήσουμε, επιτέλους, χωρίς επιφυλάξεις, φλέγον ζήτημα του παρόντος και του μέλλοντος ενός ταξικού εργατικού κινήματος. Διατυπώνω, λοιπόν, για τον κοινό προβληματισμό μας την τρίτη και τελευταία, από την πλευρά μου, αφετηριακή πρόταση ενός σύγχρονου θεωρητικού πλαισίου για την προσέγγιση και την ανατροπή του καπιταλισμού της εποχής μας:

Η ανάγκη εξόδου με όρους προλεταριακής ηγεμονίας από τη δομική κρίση του καπιταλισμού καθιστά δραματικά επίκαιρο και επιτακτικό το ζήτημα της συγκρότησης ενός σύγχρονου επαναστατικού κομμουνιστικού κόμματος.

Χωρίς τη συγκρότηση και πρωτοπόρα δράση ενός τέτοιου κόμματος, η εργατική τάξη, παρά τις όποιες ηρωικές εξάρσεις της, δεν μπορεί σήμερα όχι μόνο να υπερβεί τα όρια ενός συνδικαλιστικού

διεκδικητικού κινήματος, αλλά ούτε καν να τα αγγίξει. Χωρίς τον επιτελικό ρόλο ενός τέτοιου κομμουνιστικού εργατικού κόμματος, επίσης, τα όποια αντικαπιταλιστικά κινήματα, όπως απέδειξαν και αυτά κατά της παγκοσμιοποίησης, δεν μπορούν να έχουν διάρκεια και αποτελεσματικότητα. Αλλά και τα όποια μετωπικά εγχειρήματα, χωρίς τον ηγεμονικό, με την γκραμισιανή έννοια, ρόλο του κόμματος, αδυνατούν να συνάψουν βαθύτερους δεσμούς με την κοινωνία, εμφανίζουν χαμηλό δείκτη συνοχής και κάτω από το βάρος και των εσωτερικών συγκρούσεών τους, κινδυνεύουν να εκφυλιστούν σε φθίνουσες εκλογικές συνεργασίες. Ούτε τα σωματεία, ούτε τα μέτωπα είναι δυνατόν να αμβλύνουν την οξεία και άμεση, την οξύτατη και αμεσότατη ανάγκη ενός σύγχρονου κομμουνιστικού κόμματος, χωρίς την ύπαρξη του οποίου ένα ταξικό εργατικό κίνημα δεν μπορεί να γίνει πολιτικό, δεν μπορεί να κατακτήσει, δηλαδή, την ηγεμονία στο πλαίσιο του συνασπισμού των υποτελών τάξεων και των συμμάχων του, και να θέσει στην ημερήσια διάταξη ζήτημα πολιτικής εξουσίας σε εθνική βάση, αλλά και με διεθνή συντονισμό και με διεθνή προοπτική.

Αγαπητοί συναγωνιστές και αγαπητές συναγωνίστριες,

Μπροστά μας ανοίγεται ένας μακρύς και βασανιστικός δρόμος, που αξίζει, ωστόσο, να τον διανύσουμε. Αγώνας για τα καθημερινά και τα αμέσως απαραίτητα. Αγώνας που απαιτεί συσπείρωση σε πρωτοβάθμιες, και όχι μόνο, ταξικές συνδικαλιστικές οργανώσεις, αγώνας που συνδέει, αλλά δε συγχέει τη συνδικαλιστική διεκδίκηση με τον επαναστατικό στόχο. Συνδικαλιστικός, σπουδαστικός και όποιος άλλος επιμέρους αγώνας, χωρίς τα θετικά αποτελέσματα των οποίων, όπως εύστοχα έχει επισημάνει και ο συναγωνιστής Leo Panitch, δεν υπάρχει πολιτική μετασχηματισμού, δεν ανοίγει ο ορίζοντας της ευρύτερης και βαθύτερης κοινωνικής και πολιτικής ηγεμονίας με στόχο την ανατροπή του καπιταλισμού και την επαναστατική εξουσία. Αλλά μέσα σ' αυτούς τους καθημερινούς αγώνες, από τους οποίους ένα μεγάλο μέρος της κοινωνίας μας, της ίδιας της εργατικής τάξης, και με δική μας ευθύνη, εξακολουθεί να απέχει, δεν πρέπει να λησμονούμε το στρατηγικό μας στόχο, το σοσιαλισμό όχι ως καθεστώς, αλλά ως διαλεκτική μετάβαση, εγχώρια και διεθνή, προς μια κοινωνία χωρίς κράτος και τάξεις, προς την κομμουνιστική κοινωνία του μέλλοντος μας. Όχι σε πείσμα, αλλά στο κάλεσμα των καιρών η αντικαπιταλιστική Αριστερά πρέπει να δώσει και θα δώσει το παρόν. Το δίνει ήδη με τη δική της φωνή: «Ο καπιταλισμός δε γίνεται ανθρώπινος, δε βελτιώνεται, δε μεταρρυθμίζεται, ανατρέπεται!»

Του Αλέξανδρου Χρύση

* Εισήγηση σε εκδήλωση του φεστιβάλ «Αναιρέσεις», Αθήνα, Ιούνιος 2012

[Tweet](#)
